

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ ЗА СПЕЦИЈАЛНУ ЕДУКАЦИЈУ И РЕХАБИЛИТАЦИЈУ

СПЕЦИФИЧНОСТ ОШТЕЋЕЊА СЛУХА

ЗБОРНИК РАДОВА

КОРАЦИ И ИСКОРАЦИ

Београд, 2018.

СПЕЦИФИЧНОСТ ОШТЕЋЕЊА СЛУХА – КОРАЦИ И ИСКОРАЦИ
ТЕМАТСКИ ЗБОРНИК РАДОВА

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ ЗА СПЕЦИЈАЛНУ ЕДУКАЦИЈУ И РЕХАБИЛИТАЦИЈУ
ИЗДАВАЧКИ ЦЕНТАР (ИЦФ)

**СПЕЦИФИЧНОСТ ОШТЕЋЕЊА
СЛУХА – КОРАЦИ И ИСКОРАЦИ**

ТЕМАТСКИ ЗБОРНИК РАДОВА

*Приредиле:
Љубица Исаковић, Тамара Ковачевић*

Београд, 2018.

ЕДИЦИЈА: МОНОГРАФИЈЕ И РАДОВИ

СПЕЦИФИЧНОСТ ОШТЕЋЕЊА СЛУХА – КОРАЦИ И ИСКОРАЦИ
ТЕМАТСКИ ЗБОРНИК РАДОВА

Издавач

Универзитет у Београду
Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију
Издавачки центар Факултета (ИЦФ)

За издавача

Проф. др Снежана Николић

Главни и одговорни уредник

Проф. др Миле Вуковић

Уредници

Доц. др Љубица Исаковић
Доц. др Тамара Ковачевић

Рецензенти

др Надежда Димић, редовни професор
Универзитета у Београду – Факултета за специјалну едукацију и рехабилитацију
др Србољуб Ђорђевић, редовни професор
Педагошког факултета у Врању – Универзитета у Нишу

Дизајн омота

Дипл. инг. арх. Урош Шестић

Компјутерска обрада текста

Биљана Красић

Зборник радова ће бити публикован у електронском облику – ЦД

Штампар

Универзитет у Београду – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију
Издавачки центар Факултета (ИЦФ)

Тираж

200

ISBN 978-86-6203-116-7

Наставно-научно веће Универзитета у Београду – Факултета за специјалну едукацију и рехабилитацију донело је Одлуку бр. 3/9 од 8.3.2008. године о покретању едиције Монографије и радови.

Наставно-научно веће Универзитета у Београду – Факултета за специјалну едукацију и рехабилитацију, на седници одржаној 26.6.2018. године, Одлуком бр. 3/64 од 28.6.2018. године усвојило је рецензије рукописа тематског зборника радова „Специфичност оштећења слуха – кораци и искораци”, групе аутора.

Радови у овом зборнику су проистекли из следећих научних пројеката: „Утицај кохлеарне имплантације на едукацију глувих и наглувих особа” (бр. 179055) и „Креирање протокола за процену едукативних потенцијала деце са сметњама у развоју као критеријума за израду индивидуалних образовних програма” (бр. 179025), који су финансирани од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

ЛЕКСИКОН ГЛУВЕ И НАГЛУВЕ ДЕЦЕ ОСНОВНОШКОЛСКОГ УЗРАСТА*

Маја СРЗИЋ**¹, Љубица ИСАКОВИЋ²

¹Центар за слушну и говорну рехабилитацију, Сарајево

²Универзитет у Београду – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију

Речник је променљива категорија у сваком језику и мења се, развија и богати током читавог живота. Природа и величина речника сваког појединца условљена је узрастом, искуством, степеном образовања, као и интересовањима, средином и подстицајима који из те средине долазе. Глуви и наглуви ученици често у свом речнику имају непотпуне – нејасне појмове и појмове које готово никада не користе.

Циљ истраживања био је да се утврди развијеност лексике глувих и наглувих ученика узраста од 11 до 16 година. Испитивали смо и утицај средине из које долазе (сеоска или градска) на развијеност лексикона.

У истраживању је коришћен Тест за испитивање лексичке спремности (Димитријевић и Ђорђевић, 1978).

Добијени резултати указују на то да узраст има утицаја на развијеност лексикона глувих и наглувих (нарочито у областима занимања, одећа и обућа и делови тела). Средње високе позитивне корелације између употребљених речи у испитиваним областима, указују на то да ученици који имају више правилно употребљених речи у једној наведеној области, уједно имају и више употребљених речи у областима са којима корелирају. Средина из које долазе се није показала као значајан фактор који би утицао на величину лексикона.

Кључне речи: лексикон, лексичка спремност, лексичке области, глуви и наглуви ученици

УВОД

Јединствено обележје човека и његове личности су говор и језик. Сваки човек има потребу да комуницира са другим људима па се његова језичка способност реализује говором, као најприроднијим језичким изразом. Могућност да комуницира, да употребљава, вешто организује

* Овај рад је део истраживања које се изводи у оквиру пројекта који се реализује под покровитељством Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије под називом „Утицај кохлеарне имплантације на едукацију глувих и наглувих особа” бр. 179055

** majcezmaicek@hotmail.com

и користи језичке симболе у различитим ситуацијама јесте једна од способности која човека разликује од осталих живих бића.

Језик је апстрактан систем знакова који поседује специфична својства, која људи употребљавају у интерперсоналној комуникацији, док је говор његова конкретна реализација односно сама комуникација. Ова два феномена су нераскидиво повезана и стално се прилагођавају новим потребама језичке праксе (Кашић, 2003).

Богатство једног језика огледа се у његовој способности да властитим изражајним средствима искаже све наше жеље, мисли и хтења. А то се постиже богатством језичког фонда, богатством речника тог језика (Гортан – Премк, 1997).

Добро је познато да рано слушно искуство утиче и обликује развој језика код деце уредног слуха (Kuhl et al., 2008; Maye, Weiss & Aslin, 2008).

Рана слушна искуства су пресудна и у раном развоју језика глуве и наглуве деце. Истраживања доследно показују предности ране интервенције (тј. рано коришћење слушних помагала) на позитивне резултате у развоју језика деце (Daub et al., 2017).

Фаган и Писони (Fagan & Pisoni, 2010) наводе резултате студије о развоју рецептивног вокабулара кохлеарно имплантиране деце. Њихово познавање речника било је сразмерно њиховом слушном узрасту (искуству коришћења кохлеарног импланта и изложености говорном језику), али је и даље уочљиво кашњење у односу на децу уредног слуха.

Губитак слуха у детињству представља изазове за развој језика, посебно говорног језика. Индивидуалне разлике између деце су врло велике и зависе од идентификације, ране интервенције, приступа напредним технологијама (као што је кохлеарни имплант) и перцепивно доступним језичким моделима. Глува и наглува деца развијају знаковни језик на сличан начин на који и деца која чују развијају говорни језик (под условом да се налазе у том језичком окружењу). То је природан пут за децу глувих родитеља који чине 5% глуве популације. За децу родитеља који чују развој знаковног језика зависи од узраста када су и да ли су му изложени. Нека глува и наглува деца развијају и говор и знаковни језик. Међутим, већина њих и даље касни у свом говорно – језичком развоју, развоју граматике, а ти дефицити језика одражавају се и на развој писмености (Lederberg, Schick & Spencer, 2013).

Једна лонгитудинална студија описује језички развој америчког знаковног језика (АСЛ) и говорног енглеског, а односи се на рано усвајање значења речи. Резултати указују на то да се (1) први знак код деце појави се неколико месеци пре прве речи, (2) лексички напредак у АСЛ и

говорном енглеском тече кроз сличне фазе и (3) дете у почетку развија један лексички систем, са одвојеним улазима за оба језика (Prinz, P. & Prinz, E., 1979).

Речник детета

Речник је врло променљива категорија у сваком језику. Мења се, развија и богати током читавог живота. Природа речника зависи од многих фактора: органских, интелектуалних, емоционалних, али и срединских. Речник сваког појединца условљен је узрастом, искуством, степеном образовања. Дечји речник у великој мери одређују интересовања детета, средина у којој одраста, као и подстицаји који из те средине долазе. Учење речника је најјучљивија карактеристика усвајања језика у првим месецима живота.

Речник је динамички облик говорног и језичког понашања једне личности (Васић, према Савић, 1986). Путем речника можемо процењивати богатство и развијеност појмова код деце, а један од показатеља говорне развијености је и бројање елемената – речи, које су носиоци појмова.

Васић (1977) истиче да се питање развитка речника може посматрати двојачко. Као повећање броја речи корисних за усмени и писани вид изражавања, али и као развитак различитих значења у оквиру једне исте речи. Адекватност у изражавању не зависи само од броја речи.

Овладавање поједином речју или већом лексичком јединицом кумулативан је процес. Реч се састоји од облика, садржаја и употребе па је за потпуно усвајање сваке речи потребно усвојити све аспекте. Како то није увек лако, поједине речи знамо само у одређеноме ступњу (Цвикић, 2007).

Познавање облика речи значи знати како реч звучи, како се изговара, како изгледа написана, како се пише, што је веома сложен задатак, па се током овладавања речима догађају различите тешкоће у писању, читању, изговору, у две или свим врстама језичних делатности (Цвикић и Бошњак, 2005).

Савић (1986) сматра да се речнику особа оштећеног слуха мора посветити знатно већа пажња, не само у погледу квантума, већ управо у погледу његове функционалне вредности за свакодневне потребе живота, али и активно владање речју, појмом од стране особе оштећеног слуха. Умеће коришћења речи у адекватним ситуацијама и лакоћа њене употребе доводе до успешне комуникације.

Деца оштећеног слуха ће усвојити и користити само оне речи којима су научена од стране родитеља и наставника. Богаћење речника зависи од богаћења непосредног дечјег искуства. Принцип очигледности (чулности) има водећу улогу у стицању и усвајању нових појмова и упознавању света који их окружује.

Ледерберг и Спенсер (Lederberg & Spencer, 2009) у својим налазима наводе да је величина лексикона у великој мери повезана са дечјим когнитивним стратегијама за учење вокабулара. Стога, кашњење језика може довести до разлика у учењу језика код сваког слушно оштећеног детета.

Лексичка спремност

Лексичка спремност није исто што и фреквентност. Реч која има висок степен лексичке спремности не мора се налазити на високом месту фреквенције. Фреквентност и лексичка спремност се допуњују. Можемо рећи да је једна реч спремна за употребу ако нам лако и брзо долази у сећање, пре неке друге речи (или њеног синонима), ако није неопходно да је тражимо и да се присећамо (Димитријевић и Ђорђевић, 1978). Извесне речи нам лако долазе у сећање ако су добро интегрисане, ако за субјекте у датој ситуацији имају важност, или ако предмете које те речи обележавају често користимо (без обзира на њихову фреквентност).

Степен лексичке спремности зависи од разлочних чинилаца. То су узраст, образовање, интелигенција, друштвена тј. културна средина, пол...Лакоћа изговора неке речи, њена дужина и структура у великој мери утичу на степен лексичке спремности, као и на друге аспекте речника. Ако се две речи са истим значењем разликују по својој дужини, обично се она краћа чешће употребљава и лакше долази у свест. Међутим, има и другачијих (супротних) примера, где се управо дуже речи и чешће употребљавају.

Једна реч спремна је за употребу ако нам лако долази у сећање онда када то одређена ситуација захтева и тада можемо рећи да се налази на високом степену лексичке спремности. Владање одређеном речју омогућава њену практичну примену у активном говору (Димитријевић и Ђорђевић, 1978).

Глуви и наглуви ученици често у свом речнику имају појмове чије значење није потпуно и које ретко, или готово никада не користе у свакодневној комуникацији. Ти појмови су у њиховој свести магловити, користе се углавном само на захтев родитеља или наставника, и то често у сасвим неадекватним ситуацијама.

Због тога су сва проучавања дечјег речника од великог значаја. Карактеристике речника, његов обим и функционалност, његова обележја на различитим узрастима у великој мери ће нас упутити на нове правце у образовању деце оштећеног слуха. То ће нам омогућити и превазилажење постојећих практичних проблема.

МАТЕРИЈАЛ И МЕТОД

Циљ истраживања

Циљ овог рада је био да се утврди развијеност лексике глувих и наглувих ученика. Испитивали смо и повезаност између развијености лексике и узраста ученика, као и средине из које долазе (градска или сеоска).

Инструмент истраживања

У истраживању је коришћен Тест за испитивање лексичке спремности (Димитријевић и Ђорђевић, 1978). Из теста је издвојено 8 лексичких области које су испитиване, а то су: животиње, природа, занимања, превозна средства, храна и пиће, одећа и обућа, делови тела и град.

Ученици су имали задатак да на празном папиру напишу што више појмова који спадају у наведену област.

Узорак истраживања

Истраживањем су обухваћена 64 глува и наглува ученика који похађају школе у Сарајеву, Тузли, Бања Луци, Београду и Земуну, узраста од 11 до 16 година (од четвртог до осмог разреда). У односу на средину из које долазе било је 39 ученика из градске средине, а 25 из сеоске.

Методологија обраде података

У приказу и обради података коришћен је статистички пакет за обраду података СПСС v24. Примењени су поступци дескриптивне статистике (АС и СД), као и статистичке значајности разлика у просечним вредностима (т-тест за зависне узорке, за проверу значајности разлика на нивоу целог узорка и непараметријски тест АНОВА тест за проверу статистичке значајности разлика између ученика).

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА СА ДИСКУСИЈОМ

Табела 1 – Постигнућа глувих и наглувих ученика на Тесту лексичке спремности

	мин. бр. речи	макс. бр. речи	АС	СД
Животиње	3	28	12,23	4,90
Природа	0	19	7,06	3,68
Занимања	0	12	4,63	2,99
Превозна средства	3	10	5,84	1,57
Храна и пиће	5	34	12,13	4,97
Одећа и обућа	0	16	8,20	3,70
Делови тела	3	17	10,59	3,17
Град	0	20	6,27	3,57

Глуви и наглуви ученици који су обухваћени испитивањем су на Тесту лексичке спремности укупно употребили $64,91 \pm 20,79$ речи. Добијени резултати говоре да су најбоље резултате постигли у области животиње $12,23 \pm 4,90$, а најлошије у области занимања $4,63 \pm 2,99$.

Ковачевић (2005) је у свом истраживању дошла до закључка да су глуви и наглуви ученици највећи број речи дали у области животиње, а најмањи у области превозна средства. Она уочава и велике индивидуалне разлике у величини активног речника, на свим узрастима, као и најразвијенији речник добијен знаковним начином изражавања.

Димић и Исаковић (2007) наводе да се највећи број речи добија у оквиру области занимања, а најмањи број у оквиру области делови куће. Добијене корелације на Тесту лексичке спремности су средње високе и високе, статистички значајне не нивоу 0,01. Аутори закључују да речник ученика показује високу хомогеност на различитим узрастима и у различитим деловима. То наводи на закључак да би се слични резултати могли очекивати и када би се испитивао неки други аспект речника глувих и наглувих ученика.

Табела 2 – Корелације између постигнућа унутар
Теста лексичке спремности

	Животиње	Природа	Занимања	Превозна средства	Храна и пиће	Одећа и обућа	Делови тела	Град
Животиње	r=1	r=0,413**	r=0,478**	r=0,497**	r=0,573**	r=0,468**	r=0,547**	r=0,133
Природа	r=0,413**	r=1	r=0,321**	r=0,297*	r=0,597**	r=0,399**	r=0,490**	r=0,370**
Занимања	r=0,478**	r=0,321**	r=1	r=0,547**	r=0,378**	r=0,662**	r=0,496**	r=0,505**
Превозна Средства	r=0,497**	r=0,297*	r=0,547**	r=1	r=0,323**	r=0,483**	r=0,409**	r=0,286*
Храна и пиће	r=0,573**	r=0,597**	r=0,378**	r=0,323**	r=1	r=0,478**	r=0,528**	r=0,358**
Одећа и обућа	r=0,468**	r=0,399**	r=0,662**	r=0,483**	r=0,478**	r=1	r=0,617**	r=0,443**
Тело	r=0,547**	r=0,490**	r=0,496**	r=0,409**	r=0,528**	r=0,617**	r=1	r=0,457**
Град	r=0,133	r=0,370**	r=0,505**	r=0,286*	r=0,358**	r=0,443**	r=0,457**	r=1

Корелација између употребљених речи, у оквиру лексичке области животиње и лексичких области храна и пиће ($p=+0,573$) и делови тела ($p=+0,547$) је на нивоу средње високе повезаности (статистичка значајност је присутна на нивоу 0,01). Средње висока повезаност са статистичком значајношћу на нивоу 0,01 присутна је и између следећих области природа и храна и пиће ($p=+0,597$), занимања и превозна средства ($p=+0,547$), одећа и обућа ($p=+0,662$) и град ($p=+0,505$), делови тела и храна и пиће ($p=+0,528$) и одећа и обућа ($p=+0,617$). Средње висока позитивна корелација између употребљених речи у овим областима, указује на то да ученици који имају више правилно употребљених речи у једној наведеној области, уједно имају и више употребљених речи у областима са којима корелирају.

Табела 3 – Постигнућа глувих и наглувих ученика различитог узраста на Тесту лексичке спремности

Узраст	АС	СД	Бр.
I група(10-11godina)	51,57	16,11	7
II група(12-13)	64,86	25,89	22
III група(14-15)	75,75	14,90	20
IV група(16 +)	65,47	17,01	15

Најбоље резултате постигли су ученици III групе $75,75 \pm 14,90$, а најлошије ученици I групе $51,57 \pm 16,11$ (односно ученици најнижег узраста).

Табела 4 – Постигнућа ученика различитог узраста на Тесту лексичке спремности у осам испитиваних категорија

Лексичке области	I		II		III		IV	
	АС	СД	АС	СД	АС	СД	АС	СД
Животиње	10,29	3,35	11,55	5,12	13,40	5,30	12,60	4,58
Природа	7,29	3,63	7,68	4,65	7,10	2,94	6,00	3,02
Занимања	2,00	2,24	4,27	2,95	5,55	3,10	5,13	2,61
Превозна средства	5,00	1,73	5,50	1,44	6,25	1,89	6,20	0,94
Храна и пиће	9,00	3,37	12,45	6,65	13,40	4,01	11,40	3,25
Одећа и обућа	5,00	3,00	7,09	3,77	10,30	3,20	8,53	3,00
Делови тела	8,43	2,07	9,86	3,24	12,20	2,61	10,53	3,40
Град	4,57	1,62	6,45	3,62	7,55	4,20	5,07	2,71

Најбоље резултате су постигли ученици III групе у категоријама животиње ($13,40 \pm 5,30$) и храна и пиће ($13,40 \pm 4,01$), а најслабије ученици I групе у категорији занимања ($2 \pm 2,24$).

У оквиру области *животиње* највише речи је добијено код ученика треће групе, а најмање код ученика прве. Насупрот томе, ученици прве (најмлађе) групе су управо у тој области и дали највећи број речи. Појмови из области животиње су присутни и окружују децу од најранијег узраста. Са њима се сусрећу приликом учења и савладавања говора. То су појмови који су врло конкретни, јасни и савладавају се у оквиру првих речи (путем ономагопеја).

У оквиру лексичке области *природа* добијен је подједнак број речи код ученика прве, друге и треће групе, док су најстарији ученици дали нешто мањи број речи. Лексичка област природа је врло отворена, широка и блиска ученицима и у њу се може уврстити велики број разних речи које су на неки начин везане за ову област, па смо самим тим очекивали већи број речи него што смо добили. Релативно мали број речи могао би се тумачити недовољно честом употребом речи које су везане за ову област.

У оквиру области *занимања* добијен је најмањи број речи код свих испитиваних ученика. Нарочито је то изражено код ученика нижег узраста. Може се рећи да им је ова област била и помало апстрактна и тешка, а добијене стандардне девијације показују и велике индивидуалне разлике у самој групи.

У оквиру области *превозна средства* ученици све четири групе су дали приближан број речи, нешто мало више дали су ученици старијег узраста. Област превозна средства је затворена лексичка област, која допушта само јасне и конкретне појмове, па се у складу с тим и појавио мањи број речи и минимална разлика између ученика млађег и старијег узраста.

У области *храна и пиће* највећи број речи уочен је код ученика треће групе. Ученици све четири групе су постигли добре резултате у овој категорији. Уочено је повећање броја речи у складу са узрастом. Појмови из области храна и пиће су веома блиски деци свих узраста. Користе се често и у свакодневној комуникацији. Веома су конкретни и јасни.

У области *одећа и обућа* највећи број речи јавио се у трећој групи, а најмањи у првој, што је било и за очекивати. Број речи се повећавао са узрастом. Појмови из ове области су такође веома конкретни, јасни и фреквентни и почињу се учити на најранијем узрасту и богатити са узрастом. Ученицима су врло интересантни и посебно атрактивни у старијим узрастима, када ученици почињу сами да воде рачуна о свом изгледу и одевању.

У области *делови тела* највећи број речи јавио се код ученика треће групе, а најмањи код ученика прве групе. Уочено је да су ученици нижег узраста употребили доста речи у овој области, што указује да им је блиска и конкретна. Повећање броја речи је у складу са узрастом што тумачимо резултатима едукације, јер се доста појмова из ове области учи у вишим разредима тј. у старијем узрасту.

У области *град* су ученици све четири групе имали слабе резултате. Ради се о веома „отвореној” лексичкој области у којој је било могуће навести све оно што карактерише град као место живљења. Интересантно је навести чињеницу да се најмањи број речи јавио код најстаријих ученика, јер су се они највише фокусирали на набрајање градова, а не на појмове који карактеришу град као место живљења.

Анализирајући свих осам наведених области уочено је постојање статистички значајних разлика између прве и треће групе у областима: *занимања, одећа и обућа и делови тела*, што се може видети у следећим

табелама. Резултати показују да су старији ученици постигли боље резултате од млађих.

Табела 5 – Резултати Једносмерне анализе варијансе
Статистички значајне разлике у области **занимања**
ученика различитог узраста

	SS	df	MS	F	p
Између група	71,953	3	23,984	2,931	0,041
Унутар група	491,047	60	8,184		
Укупно	563,000	63			

Анализирајући постигнућа ученика различитог узраста на Тесту лексичке спремности, путем Једносмерне анализе варијансе (АНОВА) утврђено је да постоји статистички значајна разлика у области **занимања**. ($F=2,931$, $p<0,05$).

Табела 6 – Резултати *post-hoc* анализе (Tukey HSD тест)

Узраст(I)	Узраст(J)	Разлика (I-J)	Стандардна грешка	P
10-11	12 –13	-2,27273	1,24144	0,269
	14 – 5	-3,55000 (*)	1,25633	0,032
	16 +	-3,13333	1,30949	0,089
14 -15	10 –11	3,55000 (*)	1,25633	0,032
	12 –13	1,27727	0,88386	0,477
	16+	0,41667	0,97715	0,974

У области **занимања**, уочено је постојање статистички значајне разлике између I и II групе на нивоу $p<0,05$, што указује да су ученици III групе постигли боље резултате у односу на ученике I групе.

Табела 7 – Резултати Једносмерне анализе варијансе
Статистички значајне разлике у области **одећа и обућа** ученика
различитог узраста

	SS	Df	MS	F	P
Између група	188,608	3	62,869	5,615	0,002
Унутар група	671,752	60	11,196		
Укупно	860,359	63			

Анализирајући постигнућа ученика различитог узраста на Тесту лексичке спремности, путем Једносмерне анализе варијансе (АНОВА) утврђено је да постоји статистички значајна разлика у области **одећа и обућа** ($F=5,615$, $p<0,05$).

Табела 8 – Резултати *post-hoc* анализе (Tukey HSD тест)

(I) Узраст	(J) Узраст	(I-J) Разлика	Стандардна грешка	Р
10-11	12-13	-2,09091	1,45200	0,480
	14 -15	-5,30000(*)	1,46942	0,003
	16 +	-3,53333	1,53160	0,108
12 -13	10 -11	2,09091	1,45200	0,480
	14 -15	-3,20909(*)	1,03378	0,015
	16+	-1,44242	1,12040	0,574
14 -15	10 -11	5,30000(*)	1,46942	0,003
	12-13	3,20909(*)	1,03378	0,015
	16+	1,76667	1,14288	0,417

Анализирајући добијене резултате ученика различитог узраста у области одећа и обућа уочено је постојање статистички значајне разлике између I и III групе на нивоу $p < 0,05$ и I и II групе на нивоу $p < 0,05$, што указује да су ученици III групе постигли боље резултате у односу на ученике I и II групе.

Табела 9 – Резултати Једносмерне анализе варијансе
Статистички значајне разлике у области **делови тела** ученика различитог узраста

	SS	df	MS	F	P
Између група	96,199	3	32,066	3,581	0,019
Унутар група	537,239	60	8,954		
Укупно	633,438	63			

Анализирајући постигнућа ученика различитог узраста на Тесту лексичке спремности, путем Једносмерне анализе варијансе (АНОВА) утврђено је да постоји статистички значајна разлика у области **делови тела** ($F=3,582$, $p < 0,05$).

Табела 10 – Резултати *post-hoc* анализе (Tukey HSD тест)

(I) Узраст	(J) Узраст	(I-J) Разлика	Стандардна грешка	Р
10-11	12-13	-1,43506	1,29851	0,688
	14-15	-3,77143(*)	1,31409	0,028
	16 +	-2,10476	1,36970	0,422
14 -15	10 -11	3,77143(*)	1,31409	0,028
	12-13	2,33636	0,92450	0,066
	16+	1,66667	1,02207	0,369

Анализирајући добијене резултате ученика различитог узраста у области *делови тела* уочено је постојање статистички значајне разлике између I и III групе на нивоу $p < 0,05$, што указује да су ученици III групе постигли боље резултате у односу на ученике I групе.

Табела 11 – Постигнућа глувих и наглувих ученика из различитих средина на Тесту лексичке спремности

Средина из које долазе	АС	СД	Бр.
Град	69,92	22,66	39
Село	62,32	16,89	25

Ученици из града су остварили резултат $69,92 \pm 22,66$, док су ученици из села остварили резултат $62,32 \pm 16,89$.

Табела 12 – Резултати Једносмерне анализе варијансе

	SS	df	MS	F	P
Између група	588,131	1	588,131	1,364	0,247
Унутар група	26733,307	62	431,182		
Укупно	27321,438	63			

Поредећи резултате између ученика из различитих средина није уочена статистички значајна разлика (АНОВА).

ЗАКЉУЧАК

Глуви и наглуви ученици су на Тесту лексичке спремности укупно употребили $64,91 \pm 20,79$ речи. Најбоље резултате постигли су у области животиње $12,23 \pm 4,90$, а најлошије у области занимања $4,63 \pm 2,99$.

Посматрајући резултате у односу на узраст утврдили смо да су најбоље резултате постигли ученици III групе у категоријама животиње ($13,40 \pm 5,30$) и храна и пиће ($13,40 \pm 4,01$), а најслабије ученици I групе у категорији занимања ($2 \pm 2,24$).

Анализирајући свих осам наведених области уочено је постојање статистички значајних разлика између прве и треће групе у областима: занимања, одећа и обућа и делови тела, што говори да су старији ученици постигли боље резултате од млађих у наведеним областима. У већини испитиваних области уочено је повећање броја речи у складу са узрастом тј. са узрастом се повећава и број наведених речи. На свим узрастима, највећи број речи појавио се у категоријама животиње и храна и пиће. Појмови из области животиње и храна и пиће су присутни и окружују децу од најранијег узраста. Са њима се сусрећу приликом учења и

савладавања говора. То су појмови који су врло конкретни, јасни и савладавају се у оквиру првих речи.

Не постоје статистички значајне разлике између ученика из градске и сеоске средине.

Резултати нашег истраживања указују на смањен ниво лексичког знања глувих и наглувих ученика на сва четири испитивана узраста.

ЛИТЕРАТУРА

1. Cvikić, L. (2007). *Učenje i poučavanje riječi*, u Cvikić, L. (ur.) *Drugi jezik hrvatski*.: Profil: Zagreb.
2. Cvikić, L. i Bošnjak, M. (2005). *Rječnička sastavnica*, u Jelaska, Z. i sur. *Hrvatski kao drugi i strani jezik*. Hrvatska sveučilišna naklada: Zagreb.
3. Daub, O., Bagatto, M. P., Johnson, A. M., & Cardy, J. O. (2017). Language Outcomes in Children Who Are Deaf and Hard of Hearing: The Role of Language Ability Before Hearing Aid Intervention. *Journal Of Speech, Language, And Hearing Research*, (11), 3310. doi:10.1044/2017_JSLHR-L-16-0222
4. Димитријевић, Н. и Ђорђевић, Д. Д. (1978). *Испитивање лексичке спремности код монолингвалних и билингвалних ученика основне школе*. Институт за педагошка истраживања: Београд.
5. Димић, Н. и Исаковић, Љ. (2007). Карактеристике лексикона код деце оштећеног слуха и деце која чују, *Београдска дефектолошка школа*, Друштво дефектолога Србије, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, 1, 9–25
6. Fagan, K. M., & Pisoni, B. D. (2010). Hearing experience and receptive vocabulary development in deaf children with cochlear implants. *The Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 15(2), 149–161, <https://doi.org/10.1093/deafed/enq001>
7. Гортан-Премк, Д. (1997). *Полисемија у организацији лексичког система у српском језику*, Институт за српски језик. САНУ: Београд.
8. Димић, Н. и Исаковић, Љ. (2007). Карактеристике лексикона код деце оштећеног слуха и деце која чују, *Београдска дефектолошка школа*, 1, 9–25.
9. Кашић, З. (2003). *Фонетика*, уџбеник за студенте Дефектолошког факултета, Дефектолошки факултет, Београд

10. Ковачевић, Т. (2005). Лексичка спремност код глуве и наглуве деце у основној школи, *Београдска дефектолошка школа*, 1, 1 – 21.
11. Kuhl, P. K., Conboy, B. T., Coffey-Corina, S., Padden, D., Rivera-Gaxiola, M., & Nelson, T. (2008). Phonetic learning as a pathway to language: new data and native language magnet theory expanded (NLM-e). *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences*, 363(1493), 979–1000. <http://doi.org/10.1098/rstb.2007.2154>
12. Lederberg, A. R., & Spencer, P. E. (2009). Word-learning abilities in deaf and hard-of hearing preschoolers: Effect of lexicon size and language modality. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 14, 44–62. <http://dx.doi.org/10.1093/deafed/enn021>
13. Lederberg, A. R., Schick, B., & Spencer, P. E. (2013). Language and literacy development of deaf and hard-of-hearing children: Successes and challenges. *Developmental Psychology*, 49(1), 15–30. doi:10.1037/a0029558
14. Maye, J., Weiss, D. J., & Aslin, R. N. (2008). Statistical phonetic learning in infants: Facilitation and feature generalization. *Developmental Science*, 11:122–134.
15. Prinz, M. P., & Prinz, A. E. (1979). Simultaneous acquisition of asl and spoken english (In a Hearing Child of a Deaf Mother and Hearing Father) Phase 1: early lexical development, *Sign Language Studies*, 25(283–296) Gallaudet University Press <http://www.jstor.org/stable/26203471>
16. Савић, Љ. (1986). *Методика учења говора глуве деце*. Завод за уџбенике и наставна средства: Београд
17. Vasić, S. (1977). *Govor u razredu*, Prosveta, Beograd.

THE LEXICON OF DEAF AND HARD OF HEARING PRIMARY SCHOOL CHILDREN

Maja Srzić¹, Ljubica Isaković²

¹*Center for Hearing and Speech Rehabilitation, Sarajevo*

²*University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation*

SUMMARY

The vocabulary is a variable category in each language and it changes, develops and is enriched during the entire lifetime. The nature and the extent of vocabulary of an individual depends on age, experience and the level of education as well as of interests, the environment and the stimuli coming from that environment. The deaf and hard of hearing students often have incomplete – unclear terms and terms that they almost never use in their vocabulary.

The aim of this research was to establish the development of lexis of deaf and hard of hearing children aged from 11 to 16 and above. We also examined the effect of the environment they come from (rural or urban) on the development on the lexicon.

The Test for Examining the Lexical Readiness (Dimitrijević and Đorđević, 1978) was used in the study.

The obtained results indicate that the age has an effect on the development of the lexicon of the deaf and the hard of hearing (particularly in the fields of occupation, clothes, footwear and parts of the body). Medium high positive correlations between the used words in the studied fields indicate that the students who have more correctly used words in a mentioned field at the same time have more used words in the fields with which they correlate. The environment they come from did not prove to be an important factor which would have an effect on the extent of the lexicon.

Key words: lexicon, lexical readiness, lexical fields, deaf and hard of hearing students